

ta per un gran escriptor, posseïdor d'una vasta enciclopèdia de coneixements humanístics i, segurament, mestre en teologia» (p. 250). Afirmació basada en l'anàlisi comparativa desenvolupada, molt especialment (no pas, però, exclusivament) al capítol segon. Afirmació que, a més, es complementa amb les conclusions obtingudes als capítols tercer i quart, que ens situen l'escriptura de l'*Espill* en qualsevol cas després del 1478, data de la mort de Jaume Roig.

Com és obvi, l'autor és conscient de la transcendència del que, amb notable senzillesa i sobrietat expositiva, ens proposa al seu estudi i per això mateix no s'està de dir al mateix epíleg:

«Sóc conscient que el tema no és tancat i espere que el llibre contribuirà a obrir i impulsar nous estudis sobre l'*Espill*. La controvèrsia, a partir de bases acadèmiques i amb rigor metodològic, és el millor present que pot rebre una obra i el millor homenatge que es pot fer al seu autor». (p. 249).

Afirmació que compartim de totes totes, i que ens permet de tancar aquesta recensió, no sense destacar-hi, a més a més, el gran treball d'anàlisi fraseològica i de recerca documental que trobem en aquest estudi del professor Josep Guia i Marín.

Josep Lluís SIRERA
Universitat de València

HAUF, Albert (2010): *Temes mallorquins*. Barcelona: Edicions UIB; Institut d'Estudis Baleàrics; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 455 p. (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 38).

El volum present recull catorze treballs del professor Albert Hauf, estructurat en dues parts de set estudis sobre literatura medieval la primera i de quatre sobre literatura popular la segona, completada amb tres *laudationes* de gent estimada que constitueixen una mena d'epíleg. Suposant que la tria pertany a l'autor, podríem ressaltar el caire eruditíssim dels onze primers i la vessant humana dels darrers, tanmateix una faceta que és sempre present al llarg de tota la seva producció. Al cap i a la fi són un tast d'una obra molt extensa —basta albirar la quantitat d'autocitacions presents dins la nombrosa bibliografia esmerçada—, que en aquest cas abraça cinc lustres. Permet comprovar, a més, la seva formació completa, lluny de l'excessiva especialització actual, moda imperant a les nostres universitats. Però el que és més digne d'assenyalar és la manera que té de transmetre els coneixements propis. Coneix els clàssics i en tot moment aplica el *prodesse et delectare* horacià, l'"ensenyar adilitant" de Ramon Llull i ho fa, generalment, anivellant-se a l'oient o al lector. Es tracta d'una tècnica pedagògica que li permet entrar en qualsevol tema, per abstrús que sia, d'una manera amical i amable, establint una mena de complicitat, mitjançant els records personals, les experiències pròpies, la crítica i la denúncia no exemptes d'ironia. Això no sobta després de tot, quan té el públic al davant, però sí que sorprèn el fet que el mestre no canviï ni una coma en traslladar al paper les paraules amb què sol començar les seves erudites dissertacions; aleshores el lector no hi veu mai ni sobergueria ni exaltació del jo sinó una naturalitat que el convida a entrar subreptíciament en el camp de vegades envitricollat de la ciència.

A aquestes premisses obeeix el treball titulat «Les veus del temps. Llull, o l'estètica compromesa», uns comentaris a una antologia de textos lul·lians. Allà l'autor utilitza més de tres pàgines "a manera de justificació" per mostrar la seva disconformitat amb la política educativa oficial, sense estalviar els noms i llinatges de personatges nostrats i forans, responsables de la mediocritat que impera en les aules. A continuació el professor, tot criticant la pobresa de les antologies i el que representen d'epitafi dels grans autors clàssics medievals, emprèn una lliçó magistral dedicada al comentari ordenat i exhaustiu de fragments del *Blaquerna*, del *Llibre d'Amic e Amat* i del *Llibre de Meravelles* i, tot reproduint el passatge, fa el respectiu comentari textual i contextual, per acabar amb la conclusió derivada de la seva anàlisi.

El treball titulat «Sobre l'*Arbor exemplificalis*» ofereix un altre registre. Hom pot apreciar des del primer moment que va dirigit a un públic especialitzat atenent a l'extensió, a les citacions llatines originals —potser n'havia de facilitar la traducció al lector, considerant l'actual desconeixement de la

llengua llatina— i al fet que l'autor entri *in medias res*, prescindint de les al·lusions personals. Allà al·ludeix la intencionalitat, l'estil i la recerca per part de Llull d'una tècnica literària d'ensenyar adelitant; esmenta el *Calila wa-Digma* com a possible model oriental i el *Directorium humanae vitae* de Joan de Capua, de les “paràboles” del qual fa l'esquema estructural tot comparant-lo amb l'estructura narrativa de l'*Arbor exemplificalis*. A l'últim, es refereix a l'estructura interna d'aquest llibre i a l'originalitat literària que presenta; emprèn una part pràctica destinada a fer un “esbós de comentari” —així ho diu el professor— de set versicles dels «Proverbis del tronc imperial», seguit de la glossa d'exemples encadenats, amb la intenció de mostrar la manera de contar *exempla* del mestre Ramon, interessant i molt original; l'autor qualifica d'optimista aquesta factura, destinada a trencar la secular continuïtat dels repertoris tradicionals sense acabar de rompre amb l'aparença externa, mode que ni el clergat pogué assimilar ni el poble, acostumat a la rutina, havia d'acceptar.

«Ramon Llull i el Tirant» té per objecte la recerca de possibles vestigis lullians en el llibre de Joanot Martorell, del qual Albert Hauf és un especialista, autor d'una edició crítica (1990) i d'una gran quantitat d'articles, fets, en conjunt, amb el rigor i erudició acostumats; tanmateix només la pel·lícula dedicada al cavaller i l'impacte de la *mass media* —coses de la nostra època!— foren els veritables artífexs de la reconeixença del professor. L'al·lusió a un episodi de la infància encapçala l'article a manera d'exordi. Rere un apartat referit als indrets lullians relatius als cavallers, entra en matèria demostrant com Martorell se serveix del *Libre de l'orde de cavalleria*, fent especial menció d'alguns episodis, on el cavaller, només delerós de percaçar la fama, assumeix el paper de cavaller de Déu i de defensor de l'Església.

El professor Hauf, ben oportunament, té molt en compte el lloc i el públic al qual va dirigit el seu discurs. Ho corrobora «L'home que riu: entorn de la paròdia medieval», el treball més extens del recull, basat en la conferència feta al poble mallorquí de Manacor, coneixedor sens dubte d'un seu fill traspasat, el qual al·ludeix just començar: Jaume Vidal Alcover, *enfant terrible* de llengua esmolada, que hagués pogut gaudir com ningú d'aquesta lliçó magistral. La cultura pregona del professor es palesa quan comença per historiar la sàtira tot evocant la comèdia àtica grega, la definició d'aquesta per Quintilià, l'obra de Catul i d'Horaci, la de Marcial, Persi i Juvenal, fins a arribar a Guillem de Berguedà, el qual, mitjançant el *serventès*, aprofitava melodies conegudes de tothom, per blasmar amb paraules novelles i injurioses els seus enemics, com el marquès de Mataplana o el bisbe d'Urgell. L'autor es refereix a la paròdia o text religiós convertit en profà i a l'antiparòdia, o text profà, àdhuc obscè, commutat en sagrat. Aleshores addueix un anecdotari saborós, conegut per tothom, que delecta i subrepticament fixa el missatge. Tanmateix és l'inici del camí que vol fressar: «La missa dels jugadors gatons i les lletanies goliàrdiques medievals»; «La saviesa de la follia o el doble sentit del bram de l'ase»; «La disputa entre *Benivolus* i *Bobarrus* / *Beccus* com a possible rerefons monàstic de la *Disputació d'En Buc amb son cavall*»; «El debat entre Salomó i Marcolfus»; «*El llibre de Tres*», per arribar a «Turmeda vis a vis Bernat Metge. El *Sermó* de Bernat Metge, possible paròdia del *Llibre de bons amonestaments turmedià?*» i a «*El llibre de Bones amonestacions*, quint evangeli de la catalana gent»,¹ on analitza amb detall els elements bàsics del discurs contraposat, i demostra com el corpus doctrinal de Turmeda, secularment acceptat, és atacat de manera ludicosatírica per Bernat Metge, el qual *inverteix* i *degrada* la norma ideal, tot defensant la realitat més vulgar i quotidiana a l'abast de tothom.

Rere una breu introducció sobre l'origen i divisió del poder secular i el poder eclesiàstic, on no hi falta alguna pinzellada ben actual, a «La pugna entre el poder espiritual i el poder terrenal: Francesc Eiximenis enfront d'Anselm Turmeda i Marsili de Pàdua» entra de ple en el tema a través d'un *exemplum* anticlerical existent dins *La disputa de l'ase* turmedià. Analitza la primera part de la historieta amb una definició categòrica que fa referència als efectes nocius del poder hierocràtic, mentre que resol el subtítol de la segona part amb la disjunció: «Una fórmula intermèdia de col·laboració legal entre el poder eclesiàstic i el poder civil o necessitat d'un fòrum civil per a tots?», ambdues premisses possibles,

1. Hem desenvolupat les sigles, economia admissible en referir-se a una obra única citada sovint, però dificultoses en un volum com el present.

però deixades a l'arbitri del lector. Els dos fragments finals estan dedicats a les *Allegationes* de Fra Francesc d'Eiximenis, un document tècnic, representant de les tesis del franciscà per a fonamentar l'estat legal de privilegi de l'Església.

La mallorquinitat del professor Hauf es manifesta de manera especial al «Pròleg a l'edició de la *Contemplació de la Santa Quarentena* de Joan Eiximeno, O.F.M.» A més del seu saber —mantes vegades mostrat— ara podem comprovar els seus dots d'observador de la joventut, atenta a moltes activitats que es troben a anys llum de “fer quaresma”, període altre temps incontestablement practicat pels avantpassats, el cicle vital dels quals s'escolava «a l'ombra del campanar, sota el ritme de les festivitats marcades pel cicle litúrgic». El professor allarga la seva introducció, conscient del desconeixement actual i no diguem futur del mot per part del jovent i explica el seu significat de preparació per a la Pasqua, l'etimologia de la paraula, el dejuni preceptiu, la iconografia i el cançoner popular allusius, les prèdiques més o manco apocalíptiques, el control eclesial i familiar, etc. A continuació analitza la *Quarentena de contemplació* del teòleg mallorquí Joan Eiximeno, obra deguda a l'encàrrec del devot rei Martí I d'Aragó, delerós de gaudir d'una traducció de l'*Arbor vitae crucifixae Jesu* de Fra Ubertí de Casale. El prologuista es refereix a la finalitat de l'obra, al lliurament d'aquesta al monarca, a la “muda” del traductor de “la color de la sua seda” de l'italià, a la pràctica que acompanyava la meditació, i a l'estil emprat. Abans de la descripció final del manuscrit, dedica un apartat a la biografia de l'escriptor, teòleg i orador mallorquí, conseller i confident de personatges principals, confessor reial i bisbe de Malta.

La pregunta de Guillem de Torrella al rei Artur: «Artús, ayce ll qui atendon li bretó?» entrelligada a la que ens planteja Albert Hauf: «La faula, seducció o reivindicació politicomoral?», fetes a ran de la presentació del volum facsímil del *Cançoner Aguiló*, representen gairebé una transició a la segona part del llibre. Es tracta d'un treball obert, com indica l'interrogant esmentat, cosa que l'autor acostuma a fer al llarg d'aquest volum, tot incitant a nous estudis i investigacions. Potser per indicar la seva idoneïtat per a l'esmentada presentació, adueix la condició de mallorquí i solleric —recordem que l'aventura s'inicia en el port de santa Caterina de Sóller—, “predicador” de la llengua i cultura catalanes a les terres del rei Artur —és a dir, a Cardiff. Evoca les edicions anteriors de Jaume Vidal Alcover i de Gabriel Llabrés de *La Faula* de Guillem de Torrella i es recrea en la descripció paisatgística d'uns indrets ben coneguts i estimats. Explica el sentit de les paraules claus *ventura, matí de Sant Joan, cavall i cavaller a la vora de la mar* sempre present en aquest tipus de relats. Exposa l'aventura de Guillem, transportat en una balena-vaixell fins arribar a un paradís terrenal, on hi ha la serp parlant, la fada Morgana, Amor i Valor, Artur i l'espasa Excalibur que en la seva fulla reflecteix el mal del món. Incideix en el fet que aquí no hi ha la història d'amor acostumada, sinó l'allicionament i la repetició tòpica sobre la decadència dels valors cavallerescos i de la cortesia; s'alinea amb les tesis d'altres investigadors que han vist quelcom més en la *Faula* i, per damunt de tot, creu que en el mot *bretons* rau la clau de volta, ja que així eren anomenats despectivament un grup de mallorquins favorables a la tornada de Jaume III i després partidaris de Jaume IV. El professor brinda a futurs estudiosos aquesta hipòtesi engrescadora i grenal, que afegiria més interès al que de per si tenen les faules.

L'evocació de la infància, de l'avi coneixedor d'uns versos, sortits del poble i mastegats pel poble —com hem d'agrair als nostres pares que ens transmetessin aquesta llengua i cultura, lluny de les consignes oficials de la postguerra!—, el descobriment de la seva font —un text publicat a Sóller l'any 1895—, l'assistència, essent adolescent, a la seva representació, que avui qualificaríem de “psicodèlica”, tot és, en conjunt, el pòrtic d'allò que vol explicar seriosament a l'article titulat «*L'Adoració dels Reis Mags: la supervivència del misteri litúrgic en el teatre popular valencià i mallorquí i l'Auto de los Reyes Magos* castellà». L'autor suggereix que l'*Adoració*, entroncada amb la celebració valenciana, viva encara, anomenada *Misteri del Rei Herodes del Portalet, vulgo de la Degolla*, és una supervivència de la tradició medieval a Mallorca, i remarca com ambdues obretes poden ajudar a copsar millor el sentit d'una obra literària com l'*Auto de los Reyes Magos* castellà. Es refereix a la seva intenció doctrinal i no estètica i descriu l'*Officium Stellae* medieval, l'arrel litúrgica d'aquestes peces, celebrades a diversos indrets europeus; explica el pas al teatre i la quantitat de còpies utilitzades, les adaptacions sofertes, la degradació consegüent, en una paraula, la renovació contínua ancorada en el conservadoris-

me més pregon.² Descriu els personatges i temes més importants, sense oblidar l'estrella, l'element més essencial d'aquesta representació. Al·ludeix a la condició de “confessors” de la fe i potencials “màrtirs” dels Mags, en revelar al rei Herodes el naixement del vertader rei el qual anaven a adorar; la sinceritat dels Mags enfront de la hipocresia herodiana; els profetes adduïts pels savis i doctors, etc. Savis i doctors, nombrosos per cert —l'autor clou el seu estudi amb una bibliografia de dues pàgines— són els exegetes del tema, les teories dels quals són recordades pel professor mallorquí tot arribant a la conclusió que l'*Auto de los Reyes Magos* és potser una obra incompleta, la qual, com les germanes mallorquina i valenciana, devia culminar en l'adoració. Suggereix que les tres devien compartir la intenció, l'estil i les formes populars de representació, malgrat els anys i la distància i, ja referint-se només a les nostres, considera que representen una rica vena de tradició que no hem de deixar estroncar.

Albert Hauf, amb motiu de l'estudi de la cançó titulada «Les transformacions», resumeix en poc allò que només un mestre, coneixedor de molt, pot fer: la subordinació de la poesia catalana medieval a la lírica provençal, la Decadència per mor de la invasió castellana, la manca de simbiosi entre el culte i el popular i la condició de pont obert al futur de la cançó tradicional, llevat i base de la Renaixença. L'autor es refereix a l'absència de temes èpics en l'àmbit català; aporta les opinions dels estudiosos més conspicus del romancer europeu; analitza les analogies entre el *Romancerillo catalán* de Milà i Fontanals i els *Canti popolari del Piemonte* de Nigra; així observa com ambdues obres tenen un petit grup de composicions patrimonials del país i acusen una forta pressió del romancer castellà; adverteix sobre les semblances entre algunes cançons piemonteses i castellano-portugueses, entre alguna piemontesa i d'altres castellanques i catalanes i ens assabenta, per últim, d'unes terceres, populars a Catalunya i absents del romancer castellà, entre les quals es troba «Les transformacions». Aleshores l'autor transcriu tres versions catalanes, en fa una anàlisi minuciosa tot comparant-les a distintes versions europees; remarca les coincidències amb alguns motius folklòrics, especialment presents en el cançoner mallorquí, i dedica un paràgraf especial al tema de l'amor més fort que la mort ofert per la cançó. *El público* de Federico García Lorca tanca sorprenentment l'estudi, mostrant com el diàleg amorós de *Les transformacions* pot donar pas a un drama surrealista, curiós i poc conegut, mitjançant el qual el poeta de Granada broda un altre tipus d'amor sobre el canemàs de la coneguda cançó tradicional.

Més de sis pàgines gairebé autobiogràfiques utilitza el professor Hauf per a referir-se al món de la postguerra narrat una contarella personal que no és cap rondalla dins el treball titulat «Universalitat i autoctonisme de les Rondalles mallorquines». La seva visió d'aquell món de fred, fam i fosca podria ser compartida per molts dels seus coetanis, però pocs sabrien primfilar com ell fa. En el fat d'aquests veu reflectit l'esquema tradicional de moltes rondalles, on el protagonista es veu obligat a abandonar l'àmbit familiar per a penetrar en un altre món hostil, on hi ha monstres i dragons, on no tots hi reïxen, però on hi ha també unes forces màgiques o fades bones que li donen suport. Semblants foren aleshores les *Rondaies* de mossèn Alcover, salvadores dels nostres mots i de la nostra mallorquinitat i, en el seu cas particular, llavor d'uns treballs i estudis *en i sobre* la llengua catalana, mai no interromputs. El professor entra en matèria a l'apartat titulat «Universalitat *versus* autoctonisme de les rondalles», on afirma que quant més seriós sigui l'estudi de la nostra rondallística, considerada la condensació de la nostra identitat, més hom podrà conèixer i entendre la cultura universal o al revés, un més perfecte discerniment de la cultura aliena ens donarà un bagatge millor per a entendre la cultura pròpia. Dins les «Tècniques d'adaptació de tipus i motius universals» es refereix amb nombrosos exemples a la creació d'un espai geogràfic mimètic, és a dir, a l'adaptació dels temes i dels motius del folklore internacional al nostre àmbit familiar, així els noms dels actants, la toponímia, els trets dialectals, etc. i remarca la imbricació de les corrandes o cançons populars dins la narració, creant una síntesi entre el paisatge descrit i la vivència particular del narrador. Pel que fa al paisatge social i humà, l'autor exemplifica especialment la cuina autòctona i la constant humana i universal de la fam; la religiositat omnipresent i

2. El dia dels Reis es representa a Palma una *Adoració* de registre popular deguda al poeta Llorenç Moyà Gilabert de la Portella. Els protagonistes són coneguts personatges de la societat, els quals farceixen el text d'estirabots o “morcillas” castellanques.

exagerada, sense parió dins cap altra rondallística europea. Hauf acaba demanant-se si l'autoctonisme lingüístic, pintoresc i expressiu de les rondalles, no responen massa a l'estil particular de Mossèn Alcover, i, com sempre, dóna mantes raons per argumentar la pregunta, alhora que anima a noves recerques o tesis doctorals per tal de completar els estudis actuals i d'esbrinar des d'una posició més crítica i científica l'"autoctonisme" de l'obra alcoveriana.

«Amor i papiroflèxia: una curiosa carta pintada del segle XIX» tanca la segona part del llibre dedicada a la cultura popular. En principi, sembla que a ningú, tret d'Albert Hauf, qui ha donat mostres evidents dels seus magnífics dots d'observador, se li ocorreria treure partit d'una carta amorosa d'acomiadament d'un soldat que va a la guerra enllà del mar, escrita en castellà, amb l'afegit d'unes cançons en un "mallorquí del tot rupestre" d'una altra mà i per ventura incorporades en una etapa posterior, pintada un tant naïf i explicada amb un cert suspens pel professor a mesura que la desplega i la comenta amb el detall, la gràcia i la ironia acostumats. Tanmateix segueix el camí, poc fressat per cert, traçat per José Manuel Pedrosa a «Un estudio sobre iconografía popular: Tradición oral, tradición visual y papiroflèxia: Del enigma de *El corazón abierto* al de los *Cuatro cerdos*» en el qual tracta d'un paper o carta molt similar a l'estudiat tant en el fons com en la forma. Amb aquest treball Albert Hauf va mostrar la seva estimació cap a l'amic Antoni Vicens dins la *Miscel·lània d'homenatge* que, amb motiu de la seva jubilació, li dedicaren deixebles i amics. Poc temps més tard havia d'honorar-lo per mor del seu traspàs.

També el mestre Francesc de Borja Moll fou homenajat en vida amb l'article titulat «L'adoració dels Reis Magos», una versió més reduïda que la aquí comentada, de títol semblant (*Randa* 10 / 2). Anys després, una vegada mort, seguiria distingint-lo públicament amb el parlament titulat «*In memoriam* Francesc de B. Moll» i amb «Les veus del temps. Lull o l'estètica compromesa», ambdós treballs recollits suara en el volum present.

A l'últim, el recorregut biogràfic esmerçat dins la necrologia dedicada a Fra Miquel Colom, alhora que traspua l'admiració pel sacerdot i per l'intel·lectual defensor de la mallorquinitat, palesa l'agraïment del deixeble cap al mestre, el qual va inculcar-li sens dubte l'amor a la llengua i cultura nostrades ensem amb la pregona i franciscana naturalitat de la qual ell mateix avui es pot vanagloriar.

Maria del Carme BOSCH
Universitat de les Illes Balears

L'exili republicà: Política i cultura. Actes de les Jornades d'Estudi celebrades al Centre Cultural la Misericòrdia. Palma, 18-20 de novembre de 2009. 2011. Barcelona: Consell de Mallorca; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 233 p.

L'exili català provocat per la Guerra Civil ha estat durant molts d'anys un tema poc conegut i només en els últims anys ha despertat un interès entre els historiadors. Això no obstant, com una excepció, cal recordar el llibre d'Albert Manent *La literatura catalana a l'exili* (1976), que, amb una informació molt valuosa, va obrir un camí que encara estaria anys a ser desbrossat. Però si les vicissituds dels exiliats catalans i espanyols —que coneixem pel seu testimoni— havien despertat un poc l'atenció dels investigadors, les dels mallorquins, menorquins i eivissencs que varen seguir el camí de l'exili eren fins fa poc quasi totalment desconegudes. Per aquest motiu, organitzades pel Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca, el novembre del 2009 se celebraren a Palma unes jornades sobre l'exili, les actes de les quals s'han publicat en un volum editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

El llibre s'obre amb una ponència de J. M. Santacreu Soler, que presenta objectivament els fets ocorreguts des del cop d'estat del juliol de 1936 i que foren la causa de l'exili. La conclusió és que, tot i haver-hi diverses fases en el procés de l'exili, el més majoritari i important és el que es produí entre el final de gener i els primers dies de febrer de 1936, arran de l'ocupació de Catalunya per les tropes franquistes. En canvi, les altres onades d'exiliats, que tengueren lloc amb la capitulació de Menorca i amb la desfeta dels republicans al País Valencià, foren molt menors quantitativament.